

DOI DOI 10.33294/2523-4234-2025-35-1-215-233

УДК 94 (477)

ORCID: 0000-0003-2218-9556

ORCID: 0000-0002-0639-910X

Олег Ігорович Єгрешій
Ігор Ярославович Райківський

Священник підпільної Греко-католицької церкви Роман Бахталовський: відтворення повсякденного життя засобом кримінальної справи

Відтворено повсякденне життя священника підпільної Греко-католицької церкви (далі – ГКЦ) Романа Бахталовського шляхом вивчення його кримінальної справи, відкритої радянськими спецслужбами. З'ясовано ступінь інформативності цього першоджерела для вивчення історії повсякденності. Показано, що кримінальна справа вміщує цілу сукупність пізнавальних фактів до біографії о. Р. Бахталовського, документуючи процес його затримання й обставини арешту радянськими спецорганами, допити, експертизи почерку, пред'явлення звинувачення та винесення вироку. Узагальнено, що це джерело характеризує повсякденність не лише самого Р. Бахталовського, але й багатьох інших священнослужителів періоду “катакомбної” ГКЦ, кидаючи світло на їхні біографії, зовнішній вигляд, матеріальне забезпечення, ідеологічні переконання, комунікативне середовище, спосіб життя, ментальність тощо.

Ключові слова: кримінальна справа, отець Роман Бахталовський, підпільна Греко-католицька церква, повсякденне життя, радянські спецоргани

Oleh Yehreshii,
Ihor Raikivskiy

Roman Bakhtalovskyi, a priest of the underground Greek Catholic Church: an attempt to recreate everyday way through a criminal case

The everyday life of Roman Bakhtalovskyi, a priest of the underground Greek Catholic Church, is recreated by studying the criminal case brought against him by the Soviet special services. It is noted that criminal cases as a type of primary sources, despite their peculiarities (subjectivity, some inaccuracies, low level of representativeness, a certain arbitrariness of interpretation) contain a significant resource of factual data. It is emphasized that the testimonies of the defendants (in particular, Father Roman Bakhtalovskyi) due to their “subjectivity” require careful comparison with other primary sources, in particular memoirs, recollections of eyewitnesses of the events, notes for memory, diaries.

It is noted that the criminal case contains facts that characterize the everyday life not only of Roman Bakhtalovskyi himself, but also of many clergymen of the period of the underground Greek Catholic Church, shed light on their biography, appearance, material support, ideological beliefs, communicative environment, ethos (way of life), mentality, etc. It is proven that the investigation materials reflect the subjective nature of these interrogations, bias in the selection of witnesses, facts of psychological pressure on clergy and lay persons. It is noted that the criminal case as a source

contains cognitive facts of the detention of priest Roman Bakhtalovskyi, the circumstances of his arrest by Soviet special agencies, interrogations, examination of his handwriting, the decision to bring charges, materials of the verdict, etc.

Keywords: criminal case, Father Roman Bakhtalovskyi, underground Greek Catholic Church, everyday life, Soviet special agencies

Десятиріччя російсько-української війни 2014–2024 рр. актуалізувало низку вагомих соціокультурних питань, пов’язаних з історією минулого століття. Як відомо, на сучасному етапі Російська Федерація, прямий спадкоємець СРСР, продовжує проводити політику нівеляції та ліквідації осіб, які не вкладаються в задану нею ідеологічну матрицю. Звідси й предметна увага дослідників до “совєтщини” – її культури, ментальності, етосу, ставлення до соціуму тощо. Весь цей сегмент важливо розглядати в ретроспекції соціокультурного виміру, позаяк екскурс в історичне минуле потрібен для виявлення й відтворення схожих обставин та епізодів за участю радянських правоохоронних органів.

Ця проблема, на нашу думку, має тісний зв’язок з іншою, антропоцентричною, бо спроможна “підняти на поверхню” цілком інакшу людину, яка не претендує, за усталеними академічними візіями, на “відому” чи “видатну”. Методологічні принципи історії повсякденності як окремого наукового напрямку гуманітарної науки урізноманітнили пошуковий інструментарій, запровадили засадничо новий пошуковий метод – “не згубити жодної зернини” (“do not loose any grain”, тобто “do not loose any single detail”). Цей метод передбачає цілісний підхід до вивчення історичної “малої” людини, аж до найменших життєвих подробиць, спонукає до багатограннішого та глибшого моніторингу першоджерел особового походження: “записок для пам’яті”, епістолярію, щоденників і т. д.

Великий пізнавальний потенціал у ділянці дослідження повсякденного життя історичних людей мають кримінальні справи. Попри свою характерну “процесуальну заангажованість”, вони надають історикові цінну інформацію про зовнішність осіб, їхнє матеріальне становище, інтер’єр помешкання, родинні стосунки, контактне середовище тощо. Вони в особливий спосіб допомагають реконструювати біографії осіб із категорії “справжніх людей” (“real persons”), відтворити життєпис “людини, яка страждає” (“a person who is suffering”) та ін.

Порушена проблематика частково вже ставала предметом студій українських істориків. Йдеться передовсім про працю самого о. Р. Бахталовського “Апостол з’єдинення наших часів. Спогади”, присвячену життю й діяльності українського архиєрея Миколая (Чарнецького) (Бахталовський, 2001). Книга дає уявлення і про світогляд автора, його внутрішній світ, переконання, зацікавлення тощо. Варто згадати також книжку Надії Голейко “Благослови нас із вічності. Ісповідник віри ХХ століття Слуга Божий отець Роман Бахталовський, ЧНІ”, що вийшла друком 2017 р. (Голейко, 2017). Не претендуючи на статус наукового, це видання, однак, містить витяги з кримінальної справи Р. Бахталовського. Дуже загальні відомості про священника подають інтернет-сайти інституцій УГКЦ, зокрема у зв’язку з процесом його беатифікації в наш час (Вшанування пам’яті Слуги Божого о. Романа Бахталовського).

III. ЦЕРКВА В СРСР. ЕКСПАНСІЯ МОСКОВСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я

Значний інтерес у контексті методології історії повсякденності як дослідницького напрямку становлять солідні напрацювання відомих українських науковців Ольги Коляструк та Олександра Удод. Зосібна, О. Коляструк закликає ретельніше вивчати межові ситуації (арешти, ув'язнення, перебування на спецпоселеннях) “малих людей”. Такі сюжети уможливають повніше розуміння історичної епохи, особливостей взаємин між державою та громадянином на певному історичному відтинку (Коляструк, 2007, 2008, 2019, 2020). Своєю чергою, О. Удод окреслює переваги історії повсякденності як окремого вектора історичних студій (Удод, 2005, 2010). Резонанс у середовищі вчених, які працюють у цьому напрямку, викликала і стаття київської дослідниці Тетяни Заболотної “Історія повсякденності – “панацея від усіх хвороб” чи пастка для історика?” (Заболотна, 2010).

Мета пропонованої статті – з'ясувати можливості відтворення картини повсякденного життя о. Р. Бахталовського шляхом вивчення його кримінальної справи, відкритої 13 вересня 1949 р. радянськими правоохоронними органами.

Вказана кримінальна справа деталізує обставини арешту священнослужителя. Його було затримано 13 вересня 1949 р., відповідно до статті 100 Кримінально-процесуального кодексу УРСР, на 24 години для з'ясування особи (Державний архів Івано-Франківській області (далі – ДАІФО), *т. 1*, арк. 241). Наступного дня видано постанову про арешт, і вже 15 вересня 1949 р. священника заарештували. Як запобіжний захід йому обрали перебування під вартою. У згаданій постанові зазначалося, що “проживаючи на тимчасово окупованій території німецькими загарбниками в м. Станіслав”, Р. Бахталовський “працював протоігуменом греко-католицького монастиря Редемптористів і серед населення проводив антирадянську націоналістичну роботу” (ДАІФО, *т. 1*, арк. 242).

Надзвичайно інформативною для реконструкції повсякденного життя о. Р. Бахталовського є, безумовно, характерна атрибутивна складова всіх карних справ – анкета арештанта. У ній чітко фіксується рік і місце його народження (21 листопада 1897 р., с. Яблунів Тернопільської області); професія і спеціальність (священник); останнє місце роботи чи рід заняття до арешту (до квітня 1946 р. був настоятелем монастиря оо. редемптористів у м. Станіславі, згодом перейшов на нелегальне становище); національність (українець), громадянство (СРСР); партійність (безпартійний); освіта (вища богословська) (ДАІФО, *т. 1*, арк. 245). У таких анкетах, як правило, вказується також походження (Р. Бахталовський, за його ж словами, походив зі священничої сім'ї) і наявність судимості (станом на 1949 р. не мав). На запитання слідчого, чи брав участь у німецько-радянській війні, отець дав негативну відповідь, але підтвердив, що в той час перебував на окупованій території, з 1942 р. мешкаючи у Станіславі як “нелегальний монах-священник, настоятель монастиря редемптористів”. У графі “склад сім'ї” записано, що батько Р. Бахталовського помер 1927 р., а мати – 1938 р. Сам заарештований був неодруженим і бездітним, маючи тільки рідного брата Степана (1889 р. н.) та рідну сестру Софію (по чоловікові – Сатурська; 1885 р. н.).

У кримінальних справах можна віднайти також словесний портрет, який доволі випукло відображає зовнішність особи. Священнослужитель, як дізнаємося з відповідної графи, був середнього зросту (165–170 см), повної тілобудови, мав коротку

шию, блакитні очі, округле обличчя, сиве волосся, високе чоло, прямі брови, великий ніс і малі вуха та рот, тонкі губи, опущені плечі, пряме підборіддя. Особливих прикмет, за винятком “звички схилати спину вправо”, у нього не було.

Більше відомостей щодо біографії цього священника можемо почерпнути з протоколів його першого допиту, який відбувся 13 вересня 1949 р. в Чернівцях (ДАІФО, *т. 1*, арк. 273). Як занотовано в матеріалах слідства, 1915 р. Р. Бахталовський закінчив Українську державну гімназію в Коломиї. Того ж року вступив до греко-католицької духовної семінарії у Станиславові, та вже 1919 р., не закінчивши останнього курсу навчання, пішов до монастиря оо. редemptористів “Бо Плято” в Бельгії, де протягом року продовжував здобувати освіту. У 1920 р. повернувся до Львова, де отримав призначення до редemptористського чернечого осередку, розташованого в передмісті – с. Збоїща. Наступного року був рукоположений на священника станиславівським єпископом Григорієм (Хомишиним). Паралельно навчався на факультеті слов’янських мов Львівського університету Яна-Казимира (тепер – Львівський національний університет імені Івана Франка). Впродовж 1922–1942 рр. виконував обов’язки душпастиря й викладача теології, а також математики та літератури в монастирях ордену редemptористів у Ковелі, Голоску і Тухові. 1942 року став настоятелем редemptористської спільноти у Станиславові, яку очолював аж до ліквідації монастиря навесні 1946 р.

Через переживання, пов’язані із закриттям чернечого осередку, того ж року “захворів нервовою хворобою і запаленням печінки” й поїхав на лікування до своєї сестри Софії Сатурської в Коломию, де й зупинився на вул. Собеського (нині – проспект М. Грушевського), 56. Якийсь час ще жив у коломийському помешканні старшої монахині сс. василіянок Дарії Монастирської (інваліда від народження) на вул. М. Глінки (суч. вул. Любомира Гузара) (ДАІФО, *т. 1*, арк. 345). Наприкінці червня 1946 р. виїхав у с. Синьків, що неподалік Заліщиків Тернопільської області, до своєї давньої знайомої Стефи Дем’янчук, яка короткий час керувала жіночим хором у храмі оо. редemptористів м. Станіслава. Її чоловік був репресований органами радянської влади за «політичні злочини», що спонукало жінку переїхати до матері, якій вона допомагала в сільському господарстві. Восени 1946 р. о. Роман повернувся до своєї сестри в Коломию, де пробув близько місяця, після чого почав знімати кімнату в польки, вдови Маркелі Голинської.

Початково вирішити “квартирне питання” в Станіславі о. Бахталовському допоміг римо-католицький священник-поляк (згодом переїхав до Польщі), який посприяв винайму помешкання на вул. Вовчинецькій. У 1947 р. о. Роману вдалося знайти житло в цьому місті на вул. Капітульній, 12 (нині – вул. В. Левицької в Івано-Франківську) в інспектора облнаркоосвіти Івана Пахолківа, якому щомісячно платив за кімнату 300–400 руб. (ДАІФО, *т. 1*, арк. 281). Проте й цю оселю священник був змушений залишити через неприємності, що виникли у власника через відсутність у квартиранта прописки.

Більшу половину літа 1947 р. Бахталовський провів у сім’ї Целевичів у с. Цуцилів Станіславської області. Із серпня 1947 р. він проживав у Чернівцях без прописки, поселившись у вчителя Франца Карловича Кінаша на вул. Джамбула Джабасва

III. ЦЕРКВА В СРСР. ЕКСПАНСІЯ МОСКОВСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я

(суч. вул. П. Чубинського), 17, кв. 2. Винаймаючи цю квартиру, о. Роман платив господареві 600 радянських рублів на місяць. Там він жив до моменту затримання, час від часу виїжджаючи до Станіслава (ДАІФО, *т. 1*, арк. 275). Зиму 1947–1948 рр. перебув у Станіславі в родині вчителя середньої школи Кумановського. У Чернівцях поглиблював свою освіту, займався написанням теологічного трактату, присвяченого Пречистій Діві Марії, та відновлював здоров'я в знаного лікаря Цуфлухта, приходячи до нього на вул. Руську. Здебільшого особи, в яких винаймав житло Р. Бахталовський, були людьми перевіреними, яким священник справді довіряв.

З погляду історії повсякденності вагоме значення має й опис майна священнослужителя, що зафіксоване в протоколі обшуку його помешкання. Такий опис, хоч і схематично, але все ж дає змогу уявити спосіб життя цього душпастиря, його матеріальне забезпечення, звички, вподобання, навіть інтелектуальний рівень. Щоправда, оскільки в о. Р. Бахталовського кілька років до арешту не було постійного житла, важко скласти цілісну картину щодо майна, що належало греко-католицькому єрєєві. Згідно з протоколом особистого обшуку радянськими спецслужбами, 16 вересня 1949 р. в отця, крім паспорта, вилучено 256 радянських рублів та 43 американських долари. Знайдено також деякі предмети церковного вжитку (чашу й ложечку). У дні ліквідації монастиря оо. редемптористів, за розпорядженням його настоятеля Бахталовського, релігійну літературу та церковне начиння було передано на зберігання окремим містянам Станіслава. У грудні 1949 р. на присадибній ділянці будинку колишнього парафіянина редемптористської церкви Володимира Борисюка (мешкав у Станіславі на вул. Рівна, 16 а) спецслужби виявили схованку з цінностями (ДАІФО, *т. 1*, арк. 242).

Під час обшуку вказаного помешкання знайшли три годинники – два кишенькові (механічний 88-грамовий, із “жовтого металу”, та фірми “Омега”, з “білого металу”) й один наручний із браслетом (фірми “Аркадія”, також із “жовтого металу”), а ще медаль із “жовтого металу”, білий портсигар і брошку з каменем синього кольору. У металевій посудині з-під консерви, віднайденій працівниками правоохоронних органів у курнику біля дому В. Борисюка, було 139 американських доларів, 10 німецьких марок, 55 радянських рублів, 20 польських злотих, трохи австрійських крон і французьких франків. Там само, у банці, лежали й перстні жовтого металу із голубим та зеленим каменями. Перелік вилученого красномовно підтверджують квитанції від 26 грудня 1949 р. з підписом о. Р. Бахталовського. Як розповів на слідстві сам священник, усі ті гроші були залишками пожертв вірян, що призначалися на розвиток редемптористського монастиря у Станіславі.

За свідченнями о. Романа, у період перебування на нелегальному становищі він отримував засоби для існування з трьох джерел. Першим з них були надходження від поступового продажу частини майна монашої спільноти оо. редемптористів у Станіславі парафіянами їхньої церкви. Другим – періодичні фінансові пожертви. Колишнього настоятеля час від часу відвідували віряни монастирського храму, духовні та світські особи: еромонах Антон Крочак, 49-річна ігуменя василіянської обителі у Станіславі Йосифа (Марія Ісопенко), 25-річна кравчиня Володимира Жовківська (працювала в одній зі станіславських артілей), 30-річна вчителька із Надвірни Стефанія

Ткачук (короткий термін була депутатом Надвірнянської міської ради), 35-річна Євгенія Ростинська (дружина викладача медичного університету у Станіславі, яка мешкала в цьому місті на вул. Ватутіна (суч. вул. Крука) та ін. (ДАІФО, *т. 1*, арк. 316). Третім значним джерелом стала матеріальна допомога (500–600 радянських рублів), надана персонально протоігуменом ордену редемптористів в СРСР Йосифом де Вохтом. Окрім того, сам отець декілька разів приїжджав до чернечої громади в Гошеві, аби продати дещо з церковного начиння редемптористського монастиря.

Як бачимо, матеріальне становище о. Р. Бахталовського було непростим, він навіть мусив збувати колишні монастирські речі, щоб забезпечити собі прожиття. Уже згадана ігуменя жіночого василіянського монастиря Йосифа (М. Ісопенко) пробувала сприяти о. Роману в отриманні нового паспорта на дівоче прізвище його матері Герман. Утім, ця спроба, що мала полегшити життя нелегального священника в умовах радянської дійсності, з різних причин так і залишилася нереалізованою. Сестра Йосифа допомагала Бахталовському і в інший спосіб – за його дорученням вона продавала іконки, а зібрані гроші передавала отцеві. Коли ж тому знадобилася метрична довідка, то в її одержанні йому посприяв о. Григорій Мелимука (до Львівського псевдособору правив у церкві с. Острівець, не перейшовши на православ'я).

Карна справа, відкрита на підпільних священників, доволі всебічно характеризує контактне середовище о. Р. Бахталовського. У її матеріалах є прізвища “катакомбних” єреїв, котрі тоді спілкувалися з колишнім настоятелем. Це єромонах Іван Дмуховський (його брат був членом ОУН), о. Іван Вальницький (після неприйняття Львівського псевдособору сторожував в одному з господарств м. Станіслава, був також сповідником Р. Бахталовського), єромонах Євген Пелех, монах Авксентій Кінашук та ін. На допитах о. Роман під тиском спецслужб був вимушений конкретизувати дані про цих духовних осіб. Зокрема, він повідомив, що Є. Пелех, 1920 р. н., священник-монах станіславівського чернечого осередку редемптористів, після його ліквідації певний період не мав визначених занять, а пізніше потрапив до монастиря в Голоску (ДАІФО, *т. 1*, арк. 313).

Авксентій Кінашук, якому було трохи більше 40 років, також колишній член редемптористської спільноти, залишився ще на деякий час у Станіславі. Інший представник цієї ж чернечої громади 40-літній Антон Крочак після закриття монастиря виїхав у м. Борщів Тернопільської області до своєї сестри. Ярослав Совяк до Львівського псевдособору парохував у с. Брошнів, хоча народився поблизу Дрогобича. Названий у цьому ж переліку слухач духовної семінарії Петро Герелюк був невдовзі заарештований і засуджений радянськими органами влади. Згадувався на допиті й о. Василь Куцак (1920 р. н.), уродженець Львівщини, який до 1936 р. навчався в школі «Ювенат» у Збоїщах. Потім він прийняв чернечий постриг і вступив до монастиря оо. редемптористів у с. Голоско, у 1939–1941 рр. перебував серед монастирської братії в Тухові, а згодом у Станіславі. 1942 року в Дашаві В. Куцак отримав священничі свячення. Натрапляємо в карній справі й на імена отців підпільної ГКЦ Миколи Хмелевського та Івана Зятіка. Другий з них, єромонах-редемпторист, викладав теологію у Львівському монастирі оо. редемптористів, звідки його перевели до Збоїщ, де він став настоятелем місцевої монашої братії.

III. ЦЕРКВА В СРСР. ЕКСПАНСІЯ МОСКОВСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я

Документи кримінальної справи частково ілюструють й інші аспекти пощодення греко-католицького священника на нелегальному становищі – особливості священнодіяння, комунікації з духовними особами, які вирішили приєднатися до т. зв. Ініціативної групи, а відтак стати клириками Російської православної церкви (далі – РПЦ). І, навпаки, спілкування з отцями, які постановили “не підписувати православ'я” або дали розписку правоохоронним органам, що більше не священнодіятимуть. Під час допиту о. Р. Бахталовський визнав, що застається переконаним греко-католиком і неохоче ставиться до діяльності Ініціативної групи. Він назвав прізвища єреїв, з якими проводив бесіди стосовно навернення на греко-католицизм, – о. Василя Барана, тогочасного мешканця м. Станіслава (з ним зустрічався лише раз, у 1946 р.); оо. Малиновського й Івана Слезюка, котрі не перейшли на православ'я й незабаром були арештовані; о. Добрянського, який таки став служителем РПЦ і станом на кінець 1940-х рр. жив на Тернопільщині. На допитах фігурували також священник з м. Городенка Роман Винничук, 52-літній душпастир із с. Труханів Сколівського району Дрогобицької області Ксенофонт Керша, котрого теж невдовзі арештували, та Йосиф Савраш, що змінив віросповідання на православне всупереч застереженням о. Романа (ДАІФО, *т. 2*, арк. 304).

Карні справи містять і важливий фактаж щодо внутрішньої дисципліни священнослужителів ГКЦ другої половини 1940-х рр. Якщо єрей спершу “підписав православ'я”, але потім передумав, тоді він за присутності двох свідків мусив написати заяву про своє бажання повернутися в лоно греко-католицизму й дати “обіцянку бути вірним Греко-католицькій церкві до самої смерті”. Після цього Р. Бахталовський сповідав “повертанта”. За даними священника, до квітня 1946 р., тобто до закриття редemptористського монастиря, він прийняв усього п'ять заяв від отців, які відмовилися від свого попереднього рішення про перехід до РПЦ. Радянські слідчі, однак, не підтвердили цієї цифри, назвавши всемеро більший показник – 35 духовних осіб. Задля конспірації, за вказівкою настоятеля Бахталовського, колишній послушник Ілля Менчук заховав у саду обителі закупорені у пляшці заяви, та згодом таки знищив їх (ДАІФО, *т. 2*, арк. 306).

Кримінальна справа як першоджерело рельєфно передає ментальність арештанта, окремі риси його характеру тощо. Отець Роман, щоб не видати близьких йому людей, на перших порах категорично заперечував свої комунікації з духовенством підпільної ГКЦ. Аби спонукати підозрюваного давати правдиві свідчення, радянські спецслужби нерідко організовували очні ставки, зосібна з настоятелем василіянського монастиря в м. Станіславові Григорієм Балагураком 19 квітня 1950 р. (слідчих цікавив спосіб поширення листівок антирадянського характеру) (ДАІФО, *т. 2*, арк. 107), зі священником підпільної ГКЦ Ярославом Совяком та черницею Йосифою (М. Ісopenко). Так, очні ставки з Я. Совяком і М. Ісopenко викрили Р. Бахталовського в тому, що він нелегально відправляв у Європу цю сестру-монахиню для контактів із представниками ГКЦ, вів мову з о. Ярославом про його нелегальний перехід через кордон з допомогою підпілля ОУН. По таких зустрічах у кабінеті слідчого о. Роман часто був змушений змінювати свої попередні зізнання. Додатковим стимулом говорити правду ставали

озвучені працівниками спецслужб “потрібні цитати” зі стенограм допитів раніше арештованих отців (ДАІФО, *т. 2, арк. 3105*).

Урешті, 14 червня 1950 р. заступник міністра держбезпеки УРСР генерал-майор Єсипенко підписав обвинувальний висновок у слідчій справі Романа Бахталовського. Священника звинувачували в тому, що він, “повернувшись 1922 р. із Бельгії як ієромонах ордену отців редемптористів, проводив активну місіонерську роботу з розповсюдження католицизму серед віруючих православної церкви на Волині, вів антикомуністичну пропаганду і розповсюджував наклепницькі думки по відношенню до СРСР. У 1939 р. Бахталовський втік на територію так званого Генерал-губернаторства, де також проводив антирадянську і місіонерську діяльність, підтримуючи нелегальні зв’язки через учасників ОУН із протоігуменом ордену “редемптористів”, де Вохтом, який знаходився у Львові. У період німецько-фашистської окупації України Бахталовський, будучи ігуменом монастиря редемптористів у м. Станіславі, активно допомагав німцям, використовувався по лінії СД для сповідей арештованих, які знаходилися у Станіславській в’язниці. Після створення ініціативної групи по возз’єднанню греко-католицької церкви з російською православною церквою Бахталовський встановив злочинні зв’язки з нелегальним єпископом Балагураком, спільно з яким розвернув активну боротьбу проти ініціативної групи. Наприкінці 1945 р. Бахталовський написав широку доповідь у Ватикан антирадянського наклепницького характеру, яку із санкції Балагурака намагався нелегальним шляхом переправити за кордон через закордонні зв’язки ОУН, використовуючи у якості кур’єрів Ісепенко, Герилюка і отця Сояка” (ДАІФО, *т. 1, арк. 244–245*).

Р. Бахталовський звинувачувався і в тому, що писав листи антирадянського змісту, в яких закликав єреїв-конвертитів повертатися в лоно ГКЦ; правив нелегальні богослужіння й виступав з антирадянськими проповідями; підготував і зберігав у себе низку антирадянських націоналістичних документів. Підтвердженням його вини стали, зокрема, свідчення арештованих єпископа Григорія (Балагурака), архимандрита Климентія (Шептицького), оо. Я. Сояка, Є. Пелеха, І. Котіва, монаха І. Менчука, монахині Йосифи (М. Ісепенко) та ін. Радянські каральні органи висували звинувачення проти о. Р. Бахталовського на основі очних ставок з вказаними духовними особами, а також речових доказів і оперативних матеріалів (ДАІФО, *т. 1, арк. 247*).

При обшуку у священника вилучили рукописи антирадянського спрямування: “Ідея і чин України” (10 арк.), “Відношення релігії до націоналізму” і “Тому що наша еміграція” (по 18 арк.). Розглядаючи ці тексти як речові докази “злочинної діяльності” підозрюваного, радянські спецслужби вирішили передати їх на експертизу. Зразки почерку Р. Бахталовського було представлено у вигляді його автобіографії та щоденника. У результаті порівняльного дослідження почерків усіх трьох антирадянських рукописів встановлено, що вони виконувалися однією людиною. Отець Р. Бахталовський із висуненими звинуваченнями погодився, визнавши себе винним (ДАІФО, *т. 1, арк. 117*).

Відтак, відповідно до ст. 204 Кримінального процесуального кодексу УРСР слідча справа № 149434 на Г. Балагурака, Р. Бахталовського та Р. Сояка (у ході слідства, з огляду на схожість кримінального провадження, справи трьох священників об’єднано

III. ЦЕРКВА В СРСР. ЕКСПАНСІЯ МОСКОВСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я

в одну) була передана на розгляд Особливої наради при Міністерстві державної безпеки СРСР. Кожного зі священнослужителів пропонувалося засудити на 25 років ув'язнення з конфіскацією особистого майна (ДАІФО, *т. 1*, арк. 251). Ця жорстка міра покарання була затверджена прокурором УРСР Р. Руденком 24 червня 1950 р. (там само, арк. 120).

Проте у витязі з протоколу № 48 Особливої наради при МДБ СРСР від 11 жовтня 1950 р. вже йшлося про відправлення о. Р. Бахталовського у виправно-трудові табори терміном на десять років, рахуючи період з 15 вересня 1949 р., тобто від дня арешту. Невдовзі видано спеціальний наказ, згідно з яким засудженого мали етапувати до Озерного табору МВС (ДАІФО, *т. 1*, арк. 251). Згодом священник опинився у спецтаборі в с. Сосновка Іркутської області, де впродовж п'яти років виконував обов'язки санітара в лікарні. 1955 року, після смерті Й. Сталіна, він потрапив під амністію (Голейко, 2017, с. 91). У довідці про звільнення Р. Бахталовського з місць заслання, підписаній начальником згаданого щойно виправно-трудового табору 14 листопада 1955 р., сказано, що священнослужителя було звільнено рішенням постійної сесії Іркутського обласного суду від 1 листопада 1955 р. через хворобу (у 1951 р. переніс складну операцію з видалення грижі). Отець вийшов на свободу після 30 листопада 1955 р. і замешкав у Коломиї, де продовжував підпільно священнодіяти.

За активну діяльність у Згромадженні та підготовку молоді до священничого й монашого стану 13 жовтня 1968 р., у часи згортання хрущовської “відлиги” й посилення репресій проти носіїв антирадянських поглядів, о. Р. Бахталовського знову було затримано радянськими правоохоронними органами. І вже за пів року його засудили вдруге, цього разу вже на три роки суворого режиму та п'ять років заслання в Красноярський край. Суд над 72-річним священником відбувся в Коломиї впродовж 10–13 червня 1969 р. Через кілька тижнів, 22 серпня того ж року, літнього душпастиря повезли у виправно-трудові табори Мордовії, а пізніше – у с. Ігнаш Красноярського краю (Голейко, 2017, с. 113, 114). Лише 27 вересня 1976 р., у віці 78 років, священнослужитель повернувся до України й оселився в м. Хмільник Вінницької області (на Івано-Франківщину колишньому в'язневі повертатися було заборонено). У Хмільнику отець прожив ще понад дев'ять літ і помер 6 жовтня 1985 р., на 88-му році життя. Похований на місцевому цвинтарі. (Голейко, 2017, с. 128).

У незалежній Україні 22 листопада 2006 р. розпочато беатифікаційний процес о. Р. Бахталовського. Сучасники вшановують пам'ять цього душпастиря, життя і діяльність якого є добрим прикладом служіння християнським ідеалам, відданості греко-католицизму. Зокрема, 21 жовтня 2017 р. в церкві Матері Божої Неустанної Помочі в Івано-Франківську відбулася урочиста академія, присвячена його пам'яті. Того ж року, також із нагоди 120-річчя від дня народження священника, схожі заходи організовано й у Хмільнику.

Таким чином, усі свідчення підсудних, у т. ч. о. Романа Бахталовського, потребують ретельного зіставлення з іншими першоджерелами – мемуарами, спогадами про нього очевидців подій, періодичними виданнями тієї історичної епохи, нотатками для пам'яті, щоденниками тощо. Водночас вони містять численні факти про повсякденне життя не тільки самого Р. Бахталовського, але й багатьох інших священнослужителів

періоду “катакомбної” ГКЦ, кидаючи світло на їхню біографію, зовнішній вигляд, матеріальне забезпечення, ідеологічні переконання, комунікативне середовище, ментальність і т. д. Матеріали слідства відображають суб’єктивний характер допитів, тенденційність у доборі свідків, факти тиску на духовних та світських осіб. Кримінальна справа як джерело охоплює відомості про обставини затримання й арешт Р. Бахталовського радянськими спецорганами, перебіг допитів, експертизи його почерку, пред’явлення звинувачення, вирок тощо.

При уважному прочитанні всіх цих документів проглядається історична доба, в умовах якої розгорталася діяльність підпільних священнослужителів, стають зрозумілими методи роботи радянських спецслужб з духовенством “катакомбної” ГКЦ, що становило небезпеку для тодішньої держави, побудованої на партійно-класовій ідеології марксизму-ленінізму. Кримінальні справи як особливий вид історичних джерел вносять нові імпульси в дослідження історії повсякденності, спонукають по-новому осмислити минуле, зокрема місце і роль підпільного греко-католицького духовенства в соціокультурному житті України.

1. В Івано-Франківську вшанували пам’ять о. Романа Бахталовського. <https://old.cssr.lviv.ua/news/?article=2216>

2. Вшанування пам’яті Слуги Божого о. Романа Бахталовського. <http://missiopc.blogspot.com/2015/10/blog-post.html>

3. Гавриш, І. (2021). *Заборонена молитва: Станиславівська єпархія УГКЦ у період підпілля (1946–1989 рр.)*: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант.

4. Голейко, Н. (2014, 16 жовтня). Забутий на Рідній землі. Життєва дорога о. Романа Бахталовського. *Нова Зоря*, 38, 4.

5. Голейко, с. Надія. (2017). *Благослови нас із вічності. Ісповідник віри ХХ століття Слуга Божий отець Роман Бахталовський*, ЧНІ. Жовква: Місіонер.

6. Делятинський, Р., Єгрешій, О., Соловка, Л. (1995). “Від Голгофи через катакомби до Воскресіння”: до 70-х років Львівського псевдособору 1946 р. *Добрий пастир. Збірник наукових праць. Богослов’я*, 9. Івано-Франківськ, 32–78.

7. ДАІФО-1: Державний архів Івано-Франківській області. Ф. Р-2157, оп.1, спр. 7498 П (у 3 т.), т. 1.

8. ДАІФО-2: Ф. Р-2157, оп.1, спр. 7498 П (у 3 т.), т. 2.

9. Дмитренко, В. А., Дмитренко, В. І. (2020). Поняття “повсякдення” його зміст та наповнення: історіографічний огляд. *Молодий вчений*, 12, 9–13.

10. Єгрешій, О. (2022). Допити священнослужителів Филимона Курчаби та Василя Величковського (20 лютого 1969 р.) як свідків у провадженні кримінальної справи на отця Романа Бахталовського. *Історія релігій в Україні: актуальні питання*, 1, 4. Львів: Логос, 70–84.

11. Заболотна, Т. (2010). Історія повсякденності – “панацея від усіх хвороб” чи пастка для історії? *Історія повсякденності: теорія та практика*. Переяслав-Хмельницький, 38–43.

12. Коляструк, О. (2007). Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці. *Український історичний журнал*, 1, 174–184.

13. Коляструк, О. (2008). Документи особового походження як джерела з історії повсякденності. *Український історичний журнал*, 2, 145–153.

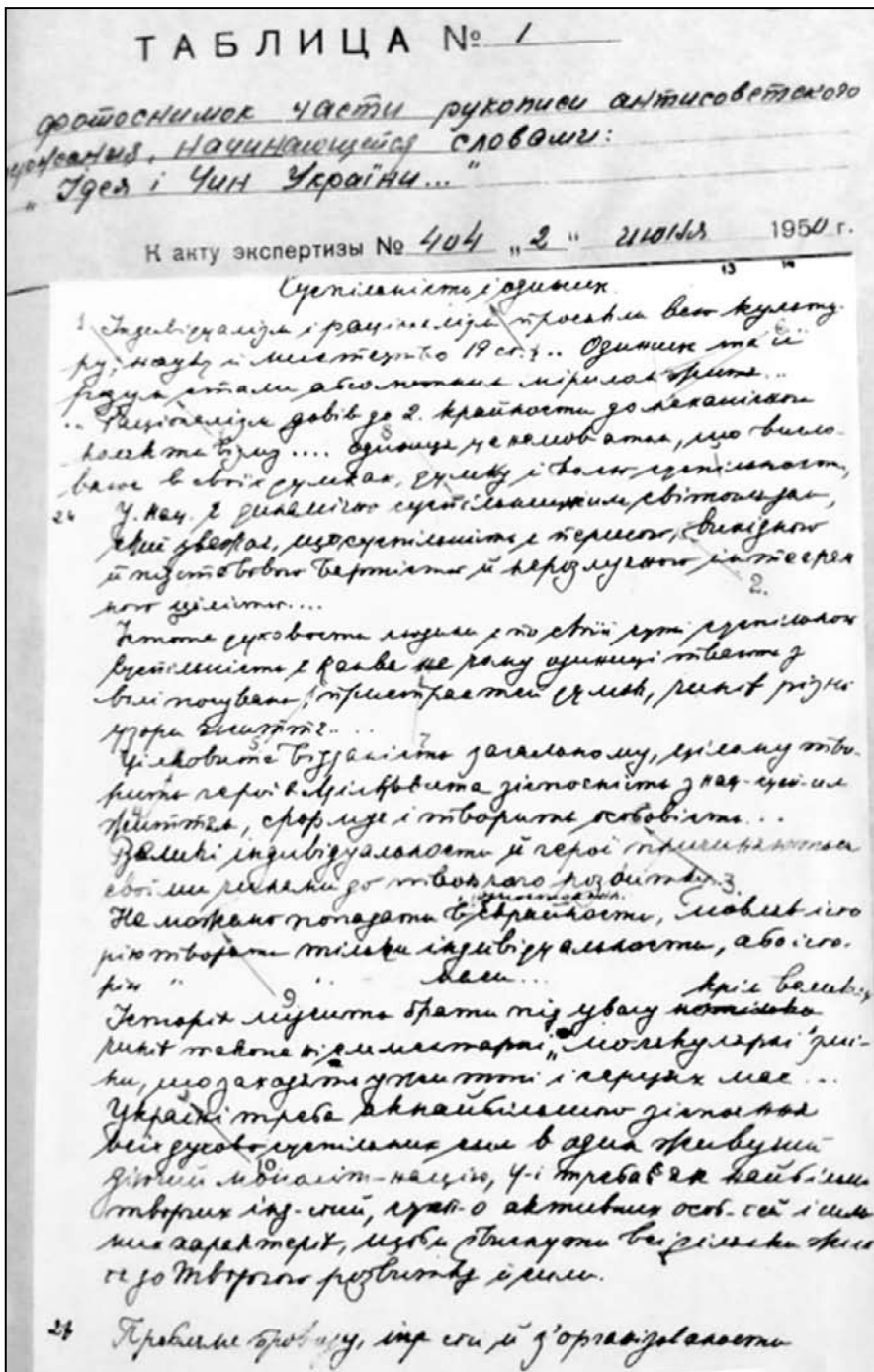
III. ЦЕРКВА В СРСР. ЕКСПАНСІЯ МОСКОВСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я

14. Коляструк, О. (2019). Декомунізація і проблеми дерадянізації – з позиції повсякденності. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*, 24. Київ, 523–535.
15. Коляструк, О. А., Коляструк, О. П. (2020). Радянські політичні ритуали і практики повсякдення. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 34, 69–74.
16. о. Роман Бахталовський. (2002). *Апостол з'єднання наших часів. Спогади*. Львів: Добра книжка.
17. Підгаєцький, В. (2005). Мікроісторія: варіант окреслення когнітивного простору у застосуванні до історії України ХХ ст. *Матеріали V конгресу МАУ*. Переяслав-Хмельницький, 358–378.
18. У.м. Хмільник урочисто відзначили 120-річчя від дня народження о. Романа Бахталовського. <https://zhyve.tv/video/1177-u-m-hmilnyk-urochysto-vidznachyly-120-richchya-vid-dnya-narodzhennya-o-romana-bakhtalovskogo/>
19. Удод, О. (2005). Методологічні проблеми історії повсякденності. *Матеріали V конгресу МАУ*. Переяслав-Хмельницький, 379–386.
20. Удод, О. (2010). Історія повсюдності як провідний напрям української історіографії. *Краснзнавство*, 3. Київ, 6–9.

References

1. *V Ivano-Frankivs'ku vshanuvaly pam'yat' o. Romana Bakhtalovs'koho*. <https://old.cssr.lviv.ua/news/?article=2216> (in Ukrainian).
2. *Vshanuvannya pamyati svyashchenyka Romana Bakhtalovs'koho*. <http://missiope.blogspot.com/2015/10/blog-post.html> (in Ukrainian).
3. Havrysh, I. (2021). *Zaboronena molytva: Stanyslavivs'ka yeparkhiya UHKTS u period pidpilya (1946–1989 rr.): monohrafiya*. Ivano-Frankivs'k: Foliant (in Ukrainian).
4. Holeyko, N. (2014, 16 govtnay). *Zabutyy na Ridniy zemli. Zhyttyeva doroha o. Romana Bakhtalovs'koho*. <https://web.archive.org/web/20160304124059/http://novazorya.if.ua/last/2133-2014-10-19-10-50-27> (in Ukrainian).
5. Holeyko, s. Nadiya. (2017). *Blahoslovy nas iz vichnosti. Ispovidnyk viry XX stolittya Sluha Bozhyy otets' Roman Bakhtalovs'kyy, CHNI*. L'viv (in Ukrainian).
6. Delyatyns'kyy, R., Yehreshiy, O. & Solovka, L. (2016). “Vid Holhofy cherez katakomby do Voskresinnya”: do 70-kh rokovyn L'vivs'koho psevdosoboru 1946 r. *Dobryy pastyr. Zbirnyk naukovykh prats'*. *Bohoslov'ya*, 9, 32–78 (in Ukrainian).
7. Derzhavnyy arkhiv Ivano-Frankivs'koji oblasti. F. R-2157 II, op.1, spr. 7498, v 3 tomakh, t. 1 (in Ukrainian).
8. Derzhavnyy arkhiv Ivano-Frankivs'koji oblasti. F. R-2157, op.1, spr. 7498 II, v 3 tomakh, t. 2 (in Ukrainian).
9. Dmytrenko, V. A. & Dmytrenko, V. I. (2020). Ponyattya “povsyakdennyya” ta yoho smyslove napovnenyya: istoriohrafichnyy ohlyad. *Molodyy vchenyy*, 12, 9–13 (in Ukrainian).
10. Yehreshiy, O. (2022). Dopyty svyashchennosluzhyteliv Fylymona Kurchaby ta Vasylya Velychkovs'koho (20 lyutoho 1969 r.) yak svidkiv u provadzhenni kryminal'noyi spravy na ott-sya Romana Bakhtalovs'koho. *Istoriya relihiy v Ukrayini: aktual'ni pytannya*, 1, 4, 70–84 (in Ukrainian).
11. Zabolotna, T. (2010). Istoriya povsyakdennosti – “panatseya vid usikh khvorob” chy pastka dlya istoryka? *Istoriya povsyakdennosti: teoriya ta praktyka*, 38–43 (in Ukrainian).

12. Kolyastruk, O. (2007). Predmet istoriyi povsyakdennosti: istoriohrafichnyy ohlyad yoho stanovlennya u zarubizhniy ta vitchyznyaniy istorychniy nausti. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*, 1, 174–184 (in Ukrainian).
13. Kolyastruk, O. (2008). Dokumenty osobovoho pokhodzhennya yak dzhherela z istoriyi povsyakdennosti. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*, 2, 145–153 (in Ukrainian).
14. Kolyastruk, O. (2019). Dekomunizatsiya ta problemy deradyanizatsiyi – z pozytsiy povsyakdennosti. *Ukrayina XX stolittya: kul'tura, ideolohiya, polityka*, 24, 523–535 (in Ukrainian).
15. Kolyastruk, O. A. & Kolyastruk, O. P. (2020). Radyans'ki politychni rytualy i praktyky povsyakdenstva. *Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: Istoriya*, 34, 69–74 (in Ukrainian).
16. o. Bakhtalovs'kyi, R. (2001). Apostol z'yedynennya nashykh chasiv. Spohady. L'viv: Dobra knyzhka (in Ukrainian).
17. Pidhayets'kyi, V. (2005). Mikroistoriya: variant okreslennya piznaval'noho prostoru u prykladenni do istoriyi Ukrayiny XX st. *Materialy V konhresu MAU*, 358–378 (in Ukrainian).
18. U m. Khmil'nyk urochysto vidznachyly 120-richchya vid dnya narodzhennya o. Romana Bakhtalovs'koho. <https://zhyve.tv/video/1177-u-m-hmilnyk-urochysto-vidznachyly-120-richchya-vid-dnya-narodzhennya-o-romana-bakhtalovskogo/> (in Ukrainian).
19. Udod, O. (2005). Metodolohichni problemy istoriyi povsyakdennosti. *Materialy V konhresu MAU*, 379–386 (in Ukrainian).
20. Udod, O. (2010). Istoriya povsyakdennosti yak providnyy napryam ukrayins'koyi istoriohrafiyi. *Krayeznavstvo*, 3, 6–9 (in Ukrainian).

Іл. 1. Фото частини рукопису “Ідея і чин України” авторства о. Романа Бахталовського, використане для експертизи почерків.

Джерело: Державний архів Івано-Франківської області,
ф. Р-2157, оп. 1, спр. 7498 П (у 3 т.), т. 2, арк. 282

8

УНГБ Івано-Франківської області

Передавать анкету для заполнения арестованному—запрещается. Заполняется со слов арестованного и проверяется по документам.

Анкета арестованного

Имя, фамилия и отчество	Бахталовский Роман Данилович
Дата и место рождения	21.01-1897 року село Яблунів Тернопільський обласний
Истинное место рождения до ареста (подробный адрес)	село Коломыя ул. Консо-район мольской 54 кв. 2
Область, край	Ивано-Франковская
Религия и специальность	священник
Истинное место работы или род занятий до ареста. Если работал, когда уволен.	не работал
Национальность	украинец
Гражданство (при наличии паспорта или, какой документ удостоверяет гражданство или записку со слов)	г. гражд. (подд.) СССР б) паспорт серии IX-3K № 585313 выдан Троицкимским Том Иркутский обл.
Политическая принадлежность	беспартийный
Образование (общее, специальное (подготовку) и указать, какое)	высшее, среднее, низшее Высшее - духовное специальное
Семья и политическое прошлое	из семьи священника
Судимость (состояла ли в тюрьме, где, когда, по какому делу, арестован)	в 1950 году судим к 10 годам ИМЛ, освобожден в 1955 году судим за антисоветскую деятельность

Іл. 2. Анкета арештованого о. Романа Бахталовського.
Джерело: Державний архів Івано-Франківської області,
ф. Р-2157, оп.1, спр. 7498 П (у 3 т.), т. 1, арк. 8

III. ЦЕРКВА В СРСР. ЕКСПАНСІЯ МОСКОВСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я

[illegible]

Іл. 3. Словесний портрет арештованого о. Романа Бахталовського.

Джерело: Державний архів Івано-Франківської області,
ф. Р-2157, оп. 1, спр. 7498 П (у 3 т.), т. 1, арк. 8

СССР
МИНИСТЕРСТВО
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
И т л
ВП-120/2

Форма А

БЦ
СПРАВКА № 003655

14. Ноябрь 1955 г. 14 км

Выдана гражданину(ке) Бахталовский
Роман Фанчлович

год рождения 1897 национальность Украинец
уроженцу(ке) с. Яблоново, Бузановского района,
Твернопольской области в том, что он(она)
содержался(ась) в местах заключения МВД с 15 «Сентября» 1944 г.
по 30 «Ноября» 1955 г., откуда освобожден(а)
по Определению Постоянной Сессии
Иркутского облсуда от 1/XI.55 как негод.

Следует к месту жительства г. Косовинск
Свердловской обл. (город, село,
район, область)

Начальник лагеря
(колонии, тюрьмы)
Начальник отдела
(части)
М. П.

(подпись)
(подпись)

Іл. 4. Довідка про звільнення, видана о. Романові Бахталовському начальником виправно-трудового табору с. Сосновка Іркутської області 14 листопада 1955 р.

Джерело: Державний архів Івано-Франківської області,
ф. Р-2157, оп.1, спр. 7497 П, в 2 томах, т. 1, арк. 118

7

Протокол задержания

гор. Ивано-Франковск 22 ноября 1968 года

Ст. следователь Управления КГБ Ивано-Франковской области майор Баранов сего числа в присутствии старшины Вадюхи в 19⁰⁰ произвел задержание в кафе-баре подозреваемого Бахталовского Романа Даниловича 1897 года рождения, уроженца села Яблунки Будановского района Тернопольской области, украинца, гражданина СССР, беспартийного, с высшим богословским образованием, проживающего в гор. Коломые по улице Комсомольская 54 в, не работающего.

Бахталовский задержан на основании ст. 106 УПК УССР как подозреваемый в совершении преступления, предусмотренного ст. 203 ч. 1 ст. 17 УК УССР. При задержании у него изъят паспорт IX-3К № 585313 на его имя, выданный Тайшетским гор. отделом милиции Иркутской области. Бахталовский сопротивления не оказал.

Подпись задержанного Бахталовский

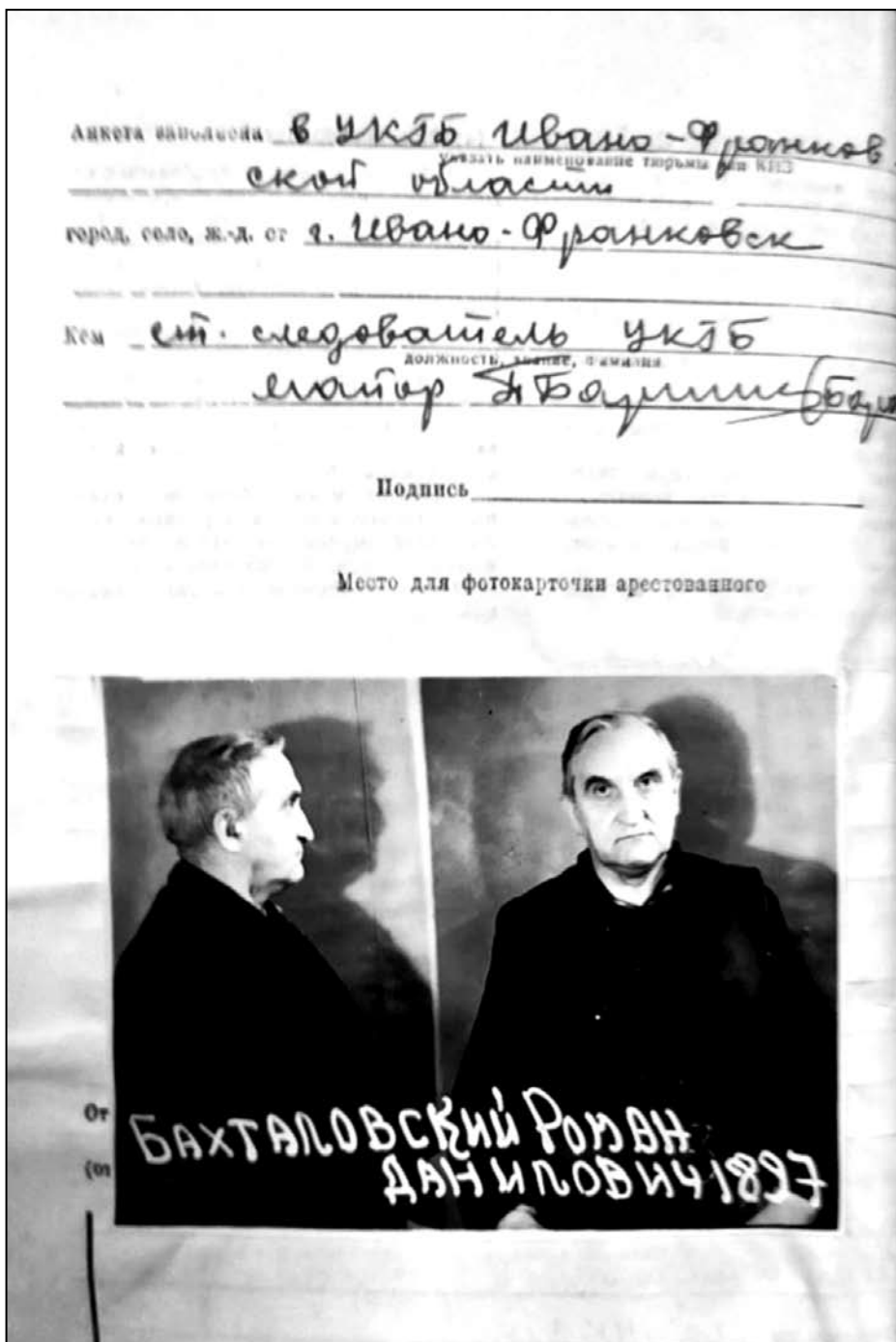
Старшина Вадюха (Вадюхи)

Ст. следователь Управления КГБ майор Баранов (Баранов)

Підпис

Вигородчанин, редрук., 1-67 р. з. 16, т. 5000

Лл. 5. Протокол затримки о. Романа Бахталовського 22 листопада 1968 р. в Коломії.
Джерело: Державний архів Івано-Франківської області,
ф. Р-2157, оп. 1, спр. 7497П (у 2 т.), т. 1, арк. 230

Іл. 6. Фото о. Романа Бахталовського з його кримінальної справи, відкритої радянськими спецслужбами 1968 р.

Джерело: Державний архів Івано-Франківської області, ф. Р-2157, оп.1, спр. 7497П, в 2 томах, т. 1, арк. 234

Іл. 7. Архієпископ і митрополит Івано-Франківський УГКЦ Володимир (Війтишин) із представниками родини о. Р. Бахталовського в монастирі оо. редemptористів під час духовної академії, присвяченої 120-річчю з нагоди дня народження священнослужителя (м. Івано-Франківськ, 21 жовтня 2017 р.).

Джерело: <http://ugcc.if.ua/novyny/2654-molytvoi-u-ta-urochystoiu-akademiieiu-v-ivano-frankivsku-vshanuvaty-pamiat-o-romana-bakhtalovskoho.html>